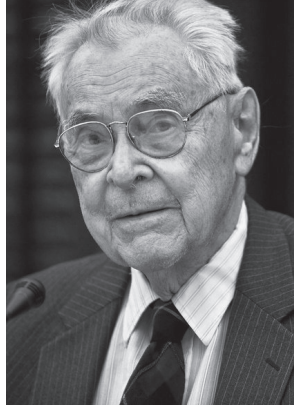

In Memoriam

**William H. McNeill
(1917-2016)**

Dünya tarihçisi William H. McNeill artık yok: Ama yapıtı yokluğunu aratmayacak denli etkisini sürdürüyor.

McNeill gerisinde, bilimsel bir güvenle çalışabileceğimiz bir tarih çerçevesi ve bir dünya tarihi çatkısı bırakarak aramızdan ayrıldı.

İnsan toplumlarını, tarihini “kültürel evrim” ile başlatması, yaratılışçılığa, ırkçılığa ve ulusçuluğa götürebilecek kapıları baştan kapatmıştı: “İnsan toplumlarının... bebeklik ve çocukluk döneminin uzaması... [çocukların] daha uzun bir biçim verilebilirlik dönemine ve çok daha büyük bir öğrenme kapasitesine kavuşması anlamına gelir... [bu] olasılıkla az çok rastlantıların yardımıyla yapılan buluşlardan daha çoğunun bilinçli biçimde korunup sürdürülmesine yol açtı. Bunun gerçekleşmesiyle kültürel evrim, yavaş ilerleyen biyolojik evrimi aşmaya başladı. İnsan davranışları bireylerin DNA moleküllerinin insana şaşkınlık ve hayranlık veren düzenekleri yoluyla biyolojik olarak kalıtımla gelen herhangi bir şeyden fazla, insanların toplumda öğrendikleri şeylerle yönetilmeye başlandı. Kültürel evrimin önceliği biyolojik evrimin elinden almasıyla en kesin ve özel anlamıyla insanın tarihi başlamış oldu” (Dünya Tarihi, 26).

Şenel A (2016). Dünya Tarihçisi William H. McNeill.
Mülkiye Dergisi, 40 (3), 219-221.

McNeill'in tarih anlayışının ve tarih çalışmalarının değeri, insanlığın bu kültürel evrimin öncülüğünün, yeryüzünün hiçbir coğrafyasının, insanın hiçbir ırkının, hiçbir halkının, hiçbir dilinin, hiçbir dininin tekelinde, denetiminde olmayıp, elden ele geçtiğini göstermesinde yatmaktadır.

Gerçekten de McNeill, bilimsel tarih çalışmalarını çağımızda ulaşılan düzeyinden tutturarak, insanlığın kültürel evriminin başlıca konaklarını (Dünya Tarihi yapıtında) şöyle yerleştirip tarihlendirmektedir:

“Avcılık ve toplayıcı evrelerinden ilk üretici geçim biçimine (İ.Ö. 8000 dolaylarında) Kuzey Mezopotamya'da geçilişi. Onu izleyen bir gelişmeyle, yerleşik çiftçi - göçebe çoban toplulukların farklılaşması. Aralarındaki, yer yer tüm tarih boyunca sürebilecek savaşçı/sömürücü ilişkilerin başlangıcı.

Bu ilişkinin son derece özel bir iklim ve coğrafya bölgesinde (Dicle-Fırat) taşkın ırmağı vadisinde, Güney Mezopotamya'da (İ.Ö. 4000 dolayların) insanlığı “uygar toplum” düzenine geçirişi. Uygarlığın bu beşiğinden, benzeri taşkın ırmağı çevrelerinin bulunduğu Nil'in Mısır'ına (İ.Ö. 3000'de), İndüs Hindistanı'na (İ.Ö. 2500'de) Ganj Bölgesine (İ.Ö. 1500'de), Yeşilirmak ve Sarırmak vadilerine (İ.Ö. 1400-1100 arasında) saptayarak ilk uygarlıklar hakkındaki algımızı netleştirmiştir.

McNeill birçok tarihçi gibi kültürel evrimimizin uygarlık kaynaklarına odaklanıp kalmayarak, çevre göçebe çoban halklarla ilişkilerin tarihe yön verecek etkilerine ilgimizi çekmiştir:

“Böylece, tarımın ne olduğunu bilen, ama onu hor gören kendine özgü bir yaşam biçimi [İ.Ö. 3000 dolaylarında] ortaya çıktı... Çoban topluluklar da avcılar gibi otoburların asalaklarıydı... İlk çiftçi topluluklar barışçı eşitlikçi iken... [çoban topluluklarda] savaşçı örgütleniş ve şiddete başvurma alışkanlıkları böyle bir çoban yaşamında önemini yitirmedi... Gerçekten çobanlar, böylesine büyük bir üstünlüğe sahip oldular ki, her zaman öteki insanlara boyun eğdirererek ve onları hayvanlarıymış gibi sömürerek... [davrandılar]” (Dünya Tarihi, 50).

McNeill'in tarih anlayışımıza bu noktada belki de en önemli katkısı, Marksist tarihçilerin üretim biçimine, ilişkisine ve teknolojisine verdikleri ağırlığı, savaş teknolojilerinin ve topluluklar arası savaşçı ilişkilerin etkilerini ortaya koyarak dengelemesinde olmuştur. Tunç savaş arabalı (Azerbaycan/İran odaklı) göçebe çoban barbar halklar (Cermenlerden, Moğollardan, Türklerden çok önce) dünyanın uygarlık odaklarını basmışlardır: Kassit'ler Mezopotamya'yı, Hiksos'lar Mısır'ı (İ.Ö. 1680 dolaylarında); Aryanlar (İ.Ö. 1500 dolaylarında)

Hindistan'ı, Akha'lar (İ.Ö. 1400'de) Girit'i ve Yunanistan'ı,... hatta Şang'lar (İ.Ö. 1100 dolaylarında) Çin'e saldırmışlardı.

Bu saldırıların tozu dumanı arasında, insanlığın gidişine yapacağı etkinin katman/kast toplumlarının pekiştirilip klasik uygarlıkların temellerinin atılışı olduğunu, McNeill'in dünya tarihi perspektifinden görebiliyoruz.

Öyle ki, demir savaş teknolojinin, atlı (süvari), şövalye, ateşli silahlar savaş teknolojilerinin benzeri etkilerine de ilgimizi McNeill çekti. Bir örnek yeter: "Fakat, tüfeklerle ve toplarla silahlanmış birlikler -İ.S. 1350-1500 dolaylarında şövalyeleri önce kalelerinden sonra savaş alanlarından silip çıkardılar" (Dünya Tarihi, 480). Böylece McNeill, ateşli silahların kapitalist burjuva toplumuna varacak yolun açılışında "ticaret devrimi" kadar önemli etkisini ortaya koymuş olur.

McNeill'e Amerikan Ulusal Kitap Ödülü kazandıran başyapıtı "The Rise of the West" (1963) [Batı'nın Yükselişi] bile, Batı kültürünün Mezopotamya köklerine yaptığı vurgunun derecesi göz önüne alınırsa "Batı odaklı" bir tarih anlayışı ürünü sayılmaz. Kaldı ki Mc Neill onun içeriğini "Dünya Tarihi", (1967) yapıtında, insanlığın kültürel evrimine katkısı bulunan olabildiğince çok sayıda bölgeyi, halkı ve kültürü alarak gerçek bir dünya tarihi biçimine sokmuştur. Bu yolda insanlığın farklı kültürlerini, savaş biçiminde bile olsa karşılaşım etkileşmesi olmazsa kültürel durağanlığın görülebileceğini belirtmiştir ("Dünya Tarihinin Değişen Biçimi", Dünya Tarihi içinde, s. 860). Etkilenmenin hiçbir zaman tek yönlü olmadığı McNeill'in bir başka önemli katkısıdır.

Batı kültürünün bu etkileşimde ağır basmasının nedenleri arasında, ticaret ve endüstri devrimleri yanı sıra en geç uygarlıktan barbar (Frank, Cermen) halkların sorunları şiddete başvurarak çözüme geleneğinin sürüp giden etkisini Batı sömürgeciliğinin etmenlerinden biri olarak görmüştür.

McNeill tarih çalışmasının kavranabilir birimlerinin, diller, dinler, uluslar, hatta bölgesel uygarlıklar değil tüm insanlık olduğu görüşünde birleşen "World History Association" ekolüne yakındır. McNeill, Tarih Konferansı (25-26 Mart 1994) etkinliğinde "Dünya Tarihinin Değişen Biçimi" başlıklı bildirisini okudu. Bildirisinde Herodotos Thukydides ekolleri saptaması yanı sıra, dünya (insanlık) tarihi anlayış ve algılayışının bir dökümünü yaptı. Bu konuda değindiği (güncel değeri bakımından) çok önemli birçok noktadan biri olan Çin'in Batı Avrupa toplumlarından iki yüzyıl kadar önce pazar ekonomisinin, endüstri devriminin eşliğinden dönüşü yolundaki görüşü örnek verilebilir.

“Çin’de... yoksul köylülerle kentli işçi sınıfların ilk kez ökümenik sistem [tüm dünya etkileşim sistemi] içine sokulmasıyla pazar davranışının rolünü genişletmesine yol açan yeniliklere tepki vermeye başlayınca [dünya çapındaki dengeler] değişti. Bunu olanaklı kılan, Çin’de yaygın biçimde kanalların açılmasının sonucu olarak ucuz ve güvenilir bir ulaştırmanın sağlanmasıydı... Yeşilirmak sularını Sarırmak ve kollarıyla bağlayan Büyük Kanal’ın [İ.S. 605] yılında yapılması... Uzaktaki bir imparatorun egemenliği altında kanal gemileri, ağır sayılabilecek yükleri... kilometrelik uzaklıklara taşıyabildi. Bu ise, lüks olmayan tüketim mallarının fiyatlarında görülen küçük farklılıkların bile, [özel] kayıkçıların bu tür malları ucuz olan bölgelerden pahalı olan yerlere taşımaya değer bulmaları anlamına geldi. Sonra, 1000 yılından az sonra Sung yönetimi, vergileri aynı (mal) yerine nakit (para) biçiminde toplamayı daha uygun bulunca... halk...vergilerini ödeyebilmek için pazara açılmak zorunda bırakıldı... girişimci tacirlerin yeni (belki de genişletilmiş ve yoğunlaştırılmış eski) ticaret ağını, Güney Çin Denizi’ne ve Hint Okyanusu’na kadar uzatmaları... Çin hükümeti, 1434’ten sonra okyanusa açılabilen bu tür teknelerin yapımını yasakladı ve Çinlilerin okyanusta özel ticaret girişimlerini yasadışı kıldı... [Bu] Avrupalı ticaret gemilerinininki gibi zaman taşıdıkları ağır toplarla silahlandırılabilme şansını aldı” (Dünya Tarihi, 872-75).

McNeill söz konusu ağır toplu hafif deniz tekneleri yapımı yasağının sorumlusu olarak imparatorluk sarayında yaşayan Mandarinlerin çıkarlarının savunucusu danışmanlar grubu ile tacirlerinininki arası sürtüşmede (demek ki bir tür sınıf savaşında) görür.

McNeill’in tarihe “dünya tarihi” çerçevesi içinde geniş açıdan bakışı Eski Dünya ile Yeni Dünya kültürlerinin etkileşiminin Osmanlı Anadolu’suna dek uzanan etkisini görebilme olanağı vermiştir. Mısır, tütün gibi malların Anadolu coğrafyasında yetiştirilmeye başlanması Osmanlı’ya buğday, hayvan ürünleri gibi dışsatım malları karşılığında silah, makine gibi endüstri malları alımı olanağını verirken yerli ticaretin ve endüstrinin gelişmesini engellemiştir! (Dünya Tarihi, 522,523).

Demek ki endüstri devrimi ve kapitalist üretim biçimi ile onun burjuva kültürü bile belli bir bölgenin ve bu bölge halklarının, uluslarının tekelinde olmamıştır ve olmayacaktır. İnsanlığın kültürel evrimi, her zaman kolektif emeğin, kolektif birikimin ürünüdür. McNeill de bu birikimden yararlanarak ortaya çıkardığı tarihsel gerçekliği, kendisinden sonraki kuşağa bırakarak tarihe mal olmuş bulunuyor.

Alâeddin Şenel